

Müslümanlar: İlim ve Kültür Tarihi, Ankara 1997, s. 117-118; Gül Fahriye Evren, *Ses Eğitimi Yöntemlerinin Ses Hastalıklarının Tedavisinde Kullanımı* (yüksek lisans tezi, 2006), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 20; Ahmet Hakkı Turabi, "İlk Dönem İslâm Dünyasında Müzik Çalışmalarına Bakış", *MÜİFD*, sy. 13-15 (1997), s. 225-248; a.mlf., "İbrâhim el-Mevsilî", *DİA*, XXI, 322-323; a.mlf., "İshak el-Mevsilî", a.e., XXII, 536-537; Fatih Erkoçoğlu – Fazlı Arslan, "Endülü's'ün 'Sanat Güneşi' Ziryâb", *İSTEM: İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Müzik Dergisi*, sy. 14, Konya 2009, s. 261-281; Necdet Hammâş, "Ziryâb (‘Alî b. Nâfi‘)", *el-Mevsû‘atü'l-‘Arabiyye*, Dimaşk 2004, X, 353-354.

FAZLI ARSLAN – FATİH ERKOÇOĞLU

ZİŞTOVA

**Bulgaristan'da
Tuna kıyısında tarihî bir şehir.**

Bulgaristan'da Tuna nehrinin aşağı kıyısında Niğbolu ve Rusçuk arasında küçük bir liman şehridir. Bugün Svištov şeklinde anılır. Osmanlılar'da Zıştovi olarak bilinir. Tuna'nın güney kıyısındaki yüksek tepelerin yamaçları üzerinde kurulmuştur ve nehrin ötesine Romanya içlerine kadar uzanan bir görüş alanına sahiptir. Bizans-Bulgar Ortaçağ'ında ve Osmanlı hâkimiyetinin ilk asırlarında fazla önem taşımamakla beraber XVIII ve XIX. yüzyıllarda önemli bir gelişme kaydetmiş, bir el sanatları ve ticaret merkezi durumuna gelmiştir.

Zıştova'nın ilk iskân yeri şimdiki şehrin 4 km. güneyindeki Novae'dir. Burası I. yüzyılda Roma ordusunun büyük bir askerî üsüydü. Daha sonra 2 kilometreden uzun olan bir şehir suru, bir pazar yeri, hamamları ve büyük bir ordu karargâhı ile orta büyüklükte bir kasabaya dönüştü. Novae coğrafi konumu dolayısıyla pek çok defa el değiştirdi. Sıkça göçebe kavimlerin saldırısına uğradı. 441'de Hunlar şehri tahrip etti ve ardından yeniden inşa edildi. Procopius'tan nakledildiğine göre kasabayı son olarak İmparator I. Iustinianos (527-565) yeniledi. 600 yılı civarında Slavlar ve Avarlar tarafından tekrar yıkıldı ve ortadan kalktı. Bulgar şehir tarihçisi Margarita Harbova'ya göre bu kadîm yerleşme yeriyle Ortaçağ döneminde tekrar kurulan şehir arasında bir sürekliliğin bulunduğu dair hiçbir delil yoktur. Bu yeni şehir, 950'den sonra Tuna Bulgaristanı'nı yeniden kontrolleri altına alan Bizanslılar tarafından kurulan Sebastopolis'ti. X. yüzyılın sonundan XIII. yüzyıla kadar Bizans para ve seramik buluntuları, XIII ve XIV. yüzyıllardan itibaren de Bulgar kazıma (sgraffitto) seramikleri ve paralarının ortaya çıkması bu yeni yerle-

şime şahitlik eder. XII. yüzyılın ortasında kasabayı Arap coğrafyacısı Şerif el-İdrîsî Subestkastro adıyla kaydetmiştir. Şehir 1385'te Osmanlılar'ın bölgeye gelmesinden hemen önce Eflak'a doğru Tuna'yı geçen Alman gezginleri Peter Sparnau ve Ulrich von Tennstaedt tarafından Zvista kasabası şeklinde anılır. 1396'da genç Alman şövalyesi Hans Schildberger, Osmanlı esiri olarak şehre uğradı ve burayı Schiltaw adıyla kaydetti.

Osmanlı öncesi Zıştova yedi yüksek kulesi olan, küçük fakat sağlam, sarp bir tepeye inşa edilmişti ve alt tarafında açık bir mahalle bulunan ve Tuna'ya bakan bir kaleye sahipti. Mahalle 3 hektar civarında bir alana yayılmıştı. Garnizon dahil hektar başına 150 kişi düştüğüne göre nüfusun 500-600 civarında olduğu söylenebilir. Bu nüfusla XV. yüzyılda Zıştova bulunduğu "kaza"nın en büyük yerleşim yeri idi. Osmanlı tarihçisi Neşri'nin naklettiğine göre Vezirîâzam Çandarlı Ali Paşa'nın 1388'deki kış seferi esnasında Zıştova Kalesi birkaç günlük direnişin ardından teslim oldu ve yerli halkın şehirde kalmasına izin verildi. O zamandan beri kullanılan kiliselerin ikisi bugün hâlâ ayakta. Zıştova, Osmanlı idaresine girdiğinde bir kaza merkezi haline getirildi. 1444'te Varna Savaşı esnasında Haçlı birliklerince yıkılan yerlerden biri de Zıştova idi. Bundan daha yıkıcı olanı ise 1461-1462 kışında Eflak Voyvodası Vlad Tepeş'in (Kazıklı Voyvoda) uyguladığı imha savaşı idi. Macar Kralı Matthias Corvinus'a gönderilen 11 Şubat 1462 tarihli bir mektupta Vlad kesik başlarını saydığı Türk ve Bulgarlar'dan 23.889 kişiyi öldürmekle övünüyordu (Zıştova bölgesindeki Novgrad, Batin ve Pirogos kalelerinde 384, Zıştova'da 410 ve Niğbolu ile Gigen'de 1138 kişi). 1479 senesine ait bir Osmanlı tahrir kaydı (Sofia National Library, O. A. K. 45/29) Vlad'ın sayıyı abartmadığını gösterir. Zıştova arazisi hemen hemen boşalmıştı ve yeniden iskân edilmesi gerekiyordu. Söz konusu kayıta bir dizdarın kumandasında sekiz kişiden oluşan bir garnizonun bulunduğu, kale dışındaki kısımda 200 hıristiyan ve beş müslüman hânnesinin yer aldığı belirtilir.

1479-1516 yılları arasında Zıştova kazasının kır kesiminde önemli değişiklikler meydana geldi. Bölgeye yoğun şekilde Türk nüfusu yerleşmeye başladı. 1485 yılı civarında bölgenin bir tahiri yapılmışsa da günümüze ulaşan parça defterde Zıştova ve köyleri kısmı eksiktir. 1479'da Zıştova kazasında 258 hânneye sahip on bir köy bulunuyordu. Köylerin sadece ikisinde müs-

lüman yerleşimciler vardı (Yaycı Pınarı'nda beş ve Cervena Krusa'da altı hâne). 1516 tarihli *Mufassal Tahrir*'e göre ise köy sayısı yirmi bire çıktı. 1479-1485 yılları arasında dördünde de müslüman yerleşimcilerin bulunduğu Batak, Kara İsa, Koyun Öyük ve Saryer köyleri kurulmuştu. Mevcut diğer üç köy ise Bulgarca isimler taşıyordu (Gorna Studena, Stişarov ve Varzulica / Virzil); fakat oralarda da Türkler yerleşmişti. Bu köylerin sakinleri İslâm'a girmiş Bulgarlar değil deftere kayıtlı adların da gösterdiği üzere Anadolu'dan gelen Türk yerleşimcilerdi. Bu yerleşim yerleri, 1444'te Haçlılar ya da büyük ihtimalle 1462'de Vlad Tepeş tarafından ortadan kaldırıldı; ancak adları mahallî olarak hatırlanan köyler olmalıdır. Buralara yerleşen Türkler mevcut adları kendi dillerine uygun hale getirmişlerdi (İstişar ve Virzil gibi).

1485-1516 yıllarında Akçeyar, Burunlu, Çatma, Habibli, Karaman ve Tatar adlı Türk köylerine rastlanır. Bunlar bir önceki kayıtlarda yer almayan yeni kurulmuş köylerdir. Pavli adlı köy de yeni bir yerleşmeydi. Zıştova yakınında 1479'da mezra olarak söz edilen Tsarev Kladenets köyü yeniden canlandı. Müslüman ve hıristiyanlardan karışık bir nüfusu vardı. Müslümanların çoğu o sıralarda ihtida edenlerdi. Zaman içinde köye aynı anlama gelecek şekilde Tekfur Pınarı adı verildi. 1478-1516 arasında kazanın hıristiyan nüfusu 380 hâneneden 729 hânneye yani iki katına çıktı. Öte yandan müslüman nüfus da yirmi altı hâneneden 504 hânneye, yani neredeyse yirmi katına yükseldi. Bu hânelerin ancak % 6'sı ihtida edenlere aitti. 1516 tarihli *Mufassal Defter* (BA, MAD, nr. 11) Zıştova kasabasının 303 hânesinden (tah. 1500 kişi) yalnız on üç kişinin müslümanlardan oluştuğunu gösterir. Bunlara dört kişilik kale muhafızları dahildir. Hıristiyan nüfus beş mahallede yaşıyordu ve bu mahallelerin dördü birer papaz tarafından yönetiliyordu. Bu da kasabanın o sırada dört kilisesinin bulunduğuna işaret eder.

1550 ve 1579-1580 yıllarına ait tahrirler (BA, TD, nr. 416; TK, TD, nr. 58) Türk iskânının sona erdiğini gösterir. Ancak kasabanın ve köylerin nüfusu artmaya devam etti. Kazanın nüfusu 1550'deki 1721 hâneneden 1580'de 2532 hânneye yükseldi, bunun da yarısından fazlası müslümandı. 1595'e gelindiğinde kasaba 411 hânelik sivil bir nüfusa sahipti (tah. 2100 kişi) ve bunun sadece yetmiş-seksen müslümandı. XVI. asrın son yıllarında kasaba ve kaza savaş yüzünden zarar gördü. 1595'te Eflak ve Boğdan Voyvodası Cesur Michael büyük bir

ZİŞTOVA

ordu ile Tuna Bulgaristanı'nda göründü. Zıştova'yı tamamen tahrip etti, ancak kaleyi alamadı. Ele geçirdiği bütün müslümanları katletti, hıristiyan nüfusu da Eflak'a sürdü. Üç yıl sonra aynı olay bir defa daha tekrarlandı. 1591'e ait *Cizye Defteri*'nde 1371 hıristiyan hânesinin Zıştova bölgesinde bulunduğu kayıtlı iken 1601'de sadece 855 hâne kalmıştı. Aynı zamanda Eflak kaynakları da bu sırada sürülen hıristiyanların sayısını verir. Müslüman kayıpları için her iki tarihte de herhangi bir sayı mevcut değildir. Ancak 1052 (1642) tarihli *Mufassal Avârız Defteri* (BA, TD, nr. 745), Zıştova ve kazasında 1367 müslüman hânesinden, 1099 reâya ve askerî müslüman hânesinin varlığından söz eder. Bu da 1598-1642 arasında meydana gelmesi beklenen iyileşmeye rağmen ulaşılan sayıyı gösterir.

1062'de (1652) Evliya Çelebi gördüğü Zıştova'yı kısaca tasvir eder: Kalesi sarp bir tepe üzerindedir, yedi yüksek kulesi vardır; içinde bir dizdar evi, bir cami, garnizon evleri, yeterli miktarda mühimmat ve bir miktar şâhî top bulunur. Tuna'nın kıyılarında ve etraftaki vadilerin üzerinde güzel bahçeler içindeki 300 hânedan oluşan bir varoşu mevcuttur. Orada da bir cami, bir han ve birkaç mütevazı iş yeri vardır. 1697'de Macar seyyahı Janos Komaromi, Zıştova'dan "içerisinde Bulgarlar'ın ve Türkler'in yaşadığı büyük bir şehir" diye bahseder. Komaromi'ye göre kale bakıma muhtaç durumdadır. XVIII. yüzyılda ise Zıştova'nın statüsünde önemli bir değişim gerçekleşti; Lofça ve Tırnova kasabalarıyla birlikte 1710'da, III. Ahmed'in annesi Gülnüş Emetullah Sultan'ın Üsküdar İskelesi'ndeki külliyesinin (Yeni Vâlîde) vakfı haline getirildi. Adı geçen kasabaların yönetimi, Vâlîde Sultan ve onun ölümünden sonra vakıf tarafından tayin edilecek bir voyvodanın eline bırakıldı. Vakfın

sorumlusu kızlar ağası idi. Bunların en önemlisi Hacı Beşir Ağa'dır. İstanbul, Eyüp, Medine ve Bağdat'ta kütüphaneleri bulunan Beşir Ağa 1740'ta Zıştova'da bir medrese ve kütüphane yaptırdı. Üç yıl sonra Ali oğlu Elhac Mahmud şehirde bugün hâlâ ayakta duran heybetli bir cami ve bir mektep inşa ettirdi. Şair Hâfız'ın (Edirneli Şeyh Hâfız Efendi olmalıdır) eseri olan orijinal Osmanlı kitâbesi zamanımıza ulaşmıştır. Bartınlı İbrâhim Hamdi'nin 1750'lerde yazdığı eserinde Zıştova'daki dört camiden söz edilir. Zıştova'nın korunan en önemli Osmanlı âbidesi olan saat kulesi 1765-1766 yıllarında şehrin voyvodası Ali oğlu Hüseyin Ağa tarafından dikildi. Ardından bu şehirde dünyaya gelen ve sonraları paşa olan Ali Ağa (Zıştovalı Ali Paşa) şehrin voyvodası oldu, 1174'te (1760-61) Silistre valisi iken öldü. Aynı zamanda Polonya'ya elçi sıfatıyla gittiği bilinen ilk kişidir. Hüseyin Ağa'nın kulenin yapıldığı tarihini veren kitâbesi oldukça aşınmıştır, ancak hâlâ korunmaktadır. Şair Şefik'in güzel bir hatla yazılmış büyük kitâbesi, 1286'da (1869-70) Hacı Abdullah Ağa tarafından gerçekleştirilen restorasyon hakkında bilgi verir. Günümüzde kule "koruma altında bir anıttır" ve Bulgar eseri olarak takdim edilir; her iki kitâbe metni de görmezden gelinir.

1768-1829 yılları arasında Osmanlı Kuzey Bulgaristanı, Ruslar ve onların müttefiki Habsburglar'la yapılan uzun savaş yılları boyunca ağır tahribata uğradı. 1791'de başarısız olan Habsburglar burada Zıştova Antlaşması ile barış yaptılar. 1810'da bir sonraki savaş esnasında Michail Kutuzov kumandasında geri çekilen Rus ordusu, o zaman Ruslar'ın elinde bulunan Tuna boyundaki Osmanlı kalelerinin tamamını imha etme emri aldı. Zıştova istihkâmları yerle bir edildi, neredeyse bütün kasaba yandı. Söylendiğine göre savaş öncesinde kasabada 15.000 kişi vardı. Ticaret ve sanat merkezi olan kasaba ardından süratle toparlandı. Ancak köylerden gelen yoğun göç ve Tırnova ile onun yakınındaki Arbanassi'den gelenlerin yerleşimi sebebiyle değişime uğradı. Yahudi tüccarları da kasabaya yerleşmişti. Türkler'in yanı sıra burada mevcut Bulgar, Yunan ve Eflak mahalleleri kasabanın kozmopolit karakterini gösterir. 1845'lerde, daha fazla güvenliğe kavuşmayı uman köylerdeki müslümanların şehre göçmesiyle kır alanında müslüman nüfusu % 35'e geriledi. Kasabanın 1751 tarihli *Mufassal Avârız Defteri*'ne göre % 19'u müslümanken bu oran 1845'te % 44, 1873'te % 48 dolayındaydı.

1826'da Adolf Kunike, Zıştova'yı 4000 hâneli, canlı bir ticaret merkezi ve 21.000 sakini bulunan bir şehir olarak niteler. Onun verdiği rakamlar 1810'dan önceki durumu yansıtır. Kunike bir tepe üzerinde gördüğü eski kalenin yıkıntılarını zarif bir şekilde tasvir eder. 1834'te ise buradaki pamuk üretiminden, tabakhânedan ve gelişen bir ticarettten bahsedilir. Kırım Savaşı'ndan (1853-1854) sonra Osmanlı hükümeti kazanın köylerindeki müslüman unsuru dört köyle takviye etmeye çalıştı: Kafkaslar'dan gelen 206 sığınmacı hâne ile Fethiye ve Kenevir, aynı şekilde 149 Çerkez hânesiyle de Midhat Paşa ve Lutfiye köyleri ortaya çıktı. Bunun yanı sıra metrûk müslüman köyü Červena'ya yetmiş iki Çerkez ailesi yerleştirildi. Bulgar tarih yazımında, Rusya'nın ilhak ettiği Kafkaslar'dan gelen müslüman mültecilerin yerleşimleri Bulgarlar için bir tehdit gibi anlatılır. Halbuki müslüman unsurun oranı gerçekte % 5 kadar yükselmişti. 1877-1878'deki yıkıcı Rus-Türk Savaşı'nın arefesinde Tuna vilâyetinin çeşitli salnâmelerinde ve Avrupalı gezginlerin notlarında Zıştova 13.000 sakini, on dokuz camisi, dört kilisesi, bir sinagogu, bir hamamı, on sekiz kervansaray, 738 dükkânı ve 170 mağazası bulunan bir kasaba şeklinde tasvir edilir. Zıştova kazasında ise kırk köy vardı ve Aubarret'e göre (1876) kasaba ile birlikte 3580 müslüman, 4450 gayri müslim hânesine sahipti (% 44'ü müslüman). Kasabanın da üçte birinden fazlası müslümanlardan meydana geliyordu.

1878'de Bulgaristan bağımsız bir devlet haline geldikten sonra kasabanın nüfusu ve görünümü büyük ölçüde değişti. Birkaç yıl içerisinde müslümanların yarısından fazlası Anadolu'ya göç etti; kasa-

Zıştova
Saat Kulesi –
Bulgaristan

Zıştova Camii (Çifte Kahveler Camii) – Bulgaristan

ba durgunlaştı. 1934'te nüfus 12.082 idi ve bu Osmanlılar'ın son dönemlerindeki nüfuslarından bile daha azdı. Aynı şekilde 1887'deki Bulgar nüfus sayımının da altındaydı (o zaman kasabada 8725 Bulgar, 3016 Türk yerleşimci ve 170 kişiden oluşan bir yahudi cemaati vardı). 1925 sayımında Türkler'in ve Bulgarlar'ın sayısı azaldı, yahudi cemaati ise neredeyse tamamen yok oldu. Müslümanlarla birlikte onların evleri de süratli bir şekilde ortadan kaldırıldı. II. Dünya Savaşı'nın ardından kasaba yeni endüstriler (özellikle gıda ve kimya sanayii) sayesinde gelişti. 1965'teki nüfus sayımında 21.522 nüfusa sahipti, 1985'te ise 30.550 kişi yaşıyordu, bu nüfus günümüzde 35.000'i geçmiştir. Civar köylerle birlikte bölge nüfusu 70.000'i bulmaktadır. Bunların arasında Türkçe konuşan küçük bir müslüman azınlık da vardır.

1873'te on dokuz camisi olan kasabada 1970'te hâlâ ayakta kalabilen sadece iki cami vardı. Osmanlı döneminde mevcut altı kilise ise bugün ayakta: Saint Dimitri (en eskisidir), Saints Peter ve Paul (1644), Prorok Iliya (1835), Preobrazenie (1835-1836), Sv. Troica (1865-1867) ve Kiril i Metodii (1874). Bunlar sadece Zıştova'daki hıristiyan toplumunun kadim mirasının bir şahidi değil aynı zamanda Osmanlılar'ın din politikasının güzel bir aynasıdır. 1878'den sonra Hacı Beşir Ağa Medresesi ve Kütüphanesi hiçbir iz bırakılmaksızın ortadan kaldırıldı; ancak bazı kitaplarının henüz kayıtsız ve çalışılmamış olsa da bulunduğu bildirilmektedir. Büyük Batak köyü dikkate alınmazsa ova üzerinde hiçbir müslüman iskânı yoktur. Camileri, tekkeleleri ve mektepleri de yıkılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Kunike, *Zwei hundert vier und sechzig Donau Ansichten nach Laufe des Donaustroms*, Wien 1826; Zinkeisen, *Geschichte*, VII, 702-706; *Acta Bulgariae Ecclesiastica Monumenta spectantia Historiam Slavorum Meridionalium* (ed. E. Fernendziu), Zagreb 1887, XXVIII, 9-87; S. I. Bogdan, *Vlad Tepeş și naratiunile Germane și Rușesti asupra lui*, București 1896, s. 81-82; *Documente privitoare la istoria Românilor* (ed. E. Hurmuzaki), București 1906, XII, 25, 415; Z. Çankov, *Geografski Rečnik na Bălgarija*, Sofia 1939, s. 391-392; St. Stefanov, "Prinos kârn starata istoriya na Svištov do sredata na XVII vek", *Sto godini narodno čitalište Svištov 1856-1956*, Svištov 1956, s. 337-365; *Turski Izvori za Bălgarskata Istorija* (ed. N. Todorov – B. Nedkov), Sofia 1966, II, 244, 320-323; B. Nedkov, *Bălgarija i sâsedinite strani prez XII vek spored "Geografiyata" na Idrisi*, Sofia 1969, s. 79; R. F. Hodinotoh, *Bulgaria in Antiquity: An Archaeological Introduction*, London 1975, s. 128-133; H. J. Kornrumpf, *Die Territorialverwaltung im östlichen Teil der Europäischen Türkei (1864-1878)*, Freiburg 1976, s. 363; M. Harbova, *Ukrepniyat Bălgarski Sred-*

novekoven Grad, XII-XIV vek, Sofia 1979, s. 67-68, 85; A. Kuzev – V. Gjuzelev, *Bălgarski Sredno-vekovni Gradovei i Kreposti*, Varna 1981, I, 149-154; A. Kuzev, "Pâtepisni beležki za bălgarskite zemi ot 1385 g.", *Arheologija*, XII/4, Sofia 1970, s. 68-69; M. Staynova, *Osmanskite biblioteki v Bălgarskite zemi, XV-XIX vek*, Sofia 1982, s. 160-161; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 32; R. Kovačev, *Opis na Nikopolskij Sandžak ot 80. te Godini na XV vek*, Sofia 1997; M. Kiel, "Svištov i raionât prez XV-XIX v. Poselišta istoriya, istoričeska demografiya I posledici ot voinite v edna ravninna na Dunavska Bălgariya", *Sădbata na mjuşjulmanskata kultura po bălgarskite zemi. Izsledvaniya* (ed. R. Gradeva), Sofia 2001, s. 547-570; R. Radkov – P. Donevski, *Svištov Kulturno-istoričeski zabeležitelnosti*, Veliko Tarnovo 2007, s. 7-26; V. Vălov, "Razkopki na Kaletto v grad Svištov", *Arheologija*, IV/4 (1958), s. 7-15; M. Drumeva, "Demografsko-ikonomičeskiyat oblik na Svištovo do načaloto na Bălgarskoto Văzraždane", *Dialogue*, IV (2010), s. 45-78; Svetlana Ivanovna, "Zıştova", *El'* (İng.), XI, 517; "Svištov", *Kratka Bălgarska Enciklopedija*, Sofia 1967, IV, 478-479.

 MACHEL KIEL

ZİŞTOVİ ANTLAŞMASI

1877'de başlayan
Osmanlı-Rus-Avusturya savaşı sonunda
4 Ağustos 1791'de
Avusturya ile yapılan barış antlaşması.

Osmanlı Devleti'nin 17 Ağustos 1787'de özellikle Kırım'ın geri alınması amacıyla Rusya'ya ilân ettiği savaş bu devletle ittifak içinde bulunan Avusturya'nın da katılımıyla (9 Şubat 1788) iki cephele olarak sürdürülmüştür. Savaşın ilk yılında Avusturya cephesi Rus cephesine göre daha başarılı geçmekle beraber kısa zamanda savaş her iki taraf için değişkenlik arzeden başarı ve yenilgilerle devam etmiştir. İmparator II. Joseph, Fransız İhtilâli sebebiyle (1789) bu müttefikinden yardım gelmesi ihtimalinin ortadan kalkması; Hollanda, Macaristan ve Galiçya'da, hatta Alman asıllı mevruz topraklarında uyguladığı radikal reformlar yüzünden ayaklanma emarelerinin kendini göstermesi gibi sebeplerle Türk savaşının bir an önce sona erdirilmesini zorunlu görmeye başlamıştı. Eylül sonunda Başvekil Prens Wenzel Anton von Kaunitz'e âcilen barış yapılması tâlimatını vermişti ve o sıralarda elinde tuttuğu Belgrad'ı iade etmeye hazırdı. Kendisi 20 Şubat 1790'da öldüğünde yerine geçen kardeşi II. Leopold da aynı fikirdeydi. Prens Kaunitz'in savaşa devam edilmesi yönündeki tavsiyelerine itibar etmeden 31 Ocak 1790'da Osmanlı Devleti ile kendisine karşı ittifak içine giren Prusya Kralı II. Friedrich Wilhelm'e bizzat yazdığı bir mektupla barışçıl niyetini dile getirmişti.

Prusya kralı da 15 Nisan tarihli cevabında komşularıyla barış içinde yaşama arzusunu belirtmekle beraber kuzeydeki ve doğudaki dengelerin Prusya'nın güvenliğini tehdit edecek şekilde bozulmasına izin verilemeyeceğini de vurguluyordu. Barışın Rus ve Avusturya hükümdarlarının tutumuna bağlı olduğunu söyleyerek bunun iki tarzda gerçekleşebileceğine dikkat çekmiştir: Savaşa devletlerin İngiltere'nin önerdiği üzere "status quo ante bellum" yani savaş öncesi duruma dönülmesi ilkesini benimsemeleri veya Prusya'nın tercih ettiği gibi birtakım toprak değiş tokuşu ile genel bir barış planı üzerinde anlaşmaya varılması (Karamuk, s. 191-193). İngiliz hükümetinin savaş öncesi duruma dönülmesi teklifi, toprak değiş tokuşuyla Prusya'nın genişlemesi planının mimarı olan Başbakan Ewald Friedrich von Hertzeberg'in politikasını sonuçsuz bırakmaya yönelikti. Bu plan gereğince 1718 Pasarofça Antlaşması esasına göre bir barış yapılmasına olumlu bakılmakta, Türk topraklarından elde edeceği kazançlar karşılığında Avusturya'nın Galiçya'yı Polonya'ya terketmesi ve Kırım'ın da Rusya'ya bırakılması öngörülmektedir. Galiçya'yı alan Polonya'nın Danzig ve Thorn'u Prusya'ya terketmesiyle doğuda ve kuzeyde genel bir âhenik kurulmuş olacaktı.

Bâbiâli'ye müttefik olarak üstüne düşeni yerine getirdiğini göstermek, böylece Avusturya'yı da toprak takası planını kabule zorlamak üzere Prusya kralı ordusuyla birlikte haziran başlarında Silezya'ya doğru hareket etti ve 18 Haziran'da Bohemya sınırında Reichenbach yakınlarındaki Schönwalde köyünde karargâh kurdu. Burada Kont Herzberg, Avusturya delegeleriyle görüşmelere başladı. Kral, Belgrad'ın iadesiyle Pasarofça sınırlarının geçerliliğini ve genel barış planına yanışılmasını beklemekteydi. Görüşmeler uzlaşma ihtimalini zora soktuğunda bu planın tatbik edilebilirliğinden şüphe duydu. Avusturya, Belgrad dahil 1718'de Pasarofça'da kabul edilen şartlara yanışmakta, tuz havzaları (memleha) dışarıda kalmak şartıyla Galiçya'nın küçük bir parçasının Polonya'ya terkini teklif etmekteydi, ancak Polonya ile Bâbiâli'nin bu plana rıza göstermesi muhtemel görünmüyordu. Herzberg'in uygulanması mümkün olmayan tasavvurlarına karşı nihayet Berlin kabinesinden güçlü sesler yükseldi. Fransa'da monarşileri tehdit eden gelişmeler yanışırken Prusya'nın bir savaşa girmemesi gerektiği ileri sürüldü. Kral giderek "sta-